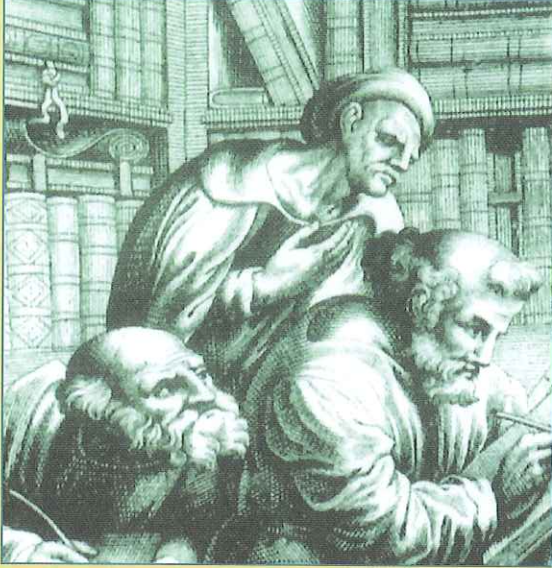

Ortaçağ ve Üniversitenin misyonu

Doç.Dr. Okan BÖLÜKBAŞI

Bizim kültürümüzün bir ortaçağı yok (acaba olsa iyi mi olurdu?).

Son zamanlarda "ortaçağ"dan çok bahsedilir oldu. Genellikle, birilerini geri kafalı olmakla suçlamak için kullanılıyor. *Ortaçağ kafalı*, deniyor. Bir tür hakaret. Oysaki ortaçağ, bu yakıştırmaları hiç hak etmiyor. Bizim kültürümüzün bir ortaçağı yok (acaba olsa iyi mi olurdu ?). Bu topraklarda yaşamış doğu uluslarının (Türk, Süryani, Yahudi, Fars, Arap Ermeni, Rum...) egemenlik alanına giren İslam Kültürü, 8.-10. yüzyıllarda muhteşem "yeniden doğuş-rönesans" hareketini yaşamış ve daha sonra da gerileme dönemine girmiştir. Bu dönemin büyük bilim adamları ve düşünürleri, eski pozitif bilim mirasını Sümer, Hint ve Çin bilimsel birikimi ile bunların ardılı olan (müttefik Batı ve aydınlarımız nedense bu öncü kültürler kısmını eski yunan hariç es geçer) Eski Yunan bilimini alıp geliştirmiş ve son

derece "özgün" katkılarda bulunup kimya ve tıp gibi bilim dallarını neredeyse yeniden kurmuştur. Bugün dünyanın en büyük ve saygın araştırma kurumu olan National Institutes of Health'in daha geniş kapsamlısı olan *Beytül Hikme* Bağdat'ta kurulmuş, Kurtuba, İskenderiye, Urfa, Cundişapur, Hamedan ve Merv gibi kentler bilim merkezleri olmuşlardır. Kaç kişi, *alkolün* "el-kahl" dan, *algoritmanın* "el-cebr" den geldiğini bilir? Bize Hayyam'ın rubailerinden bahsedip dururlar ama adamın Bağdat Üniversitesi'nde devrin en önemli matematikçilerinden biri olup kendi adıyla anılan ve bu gün bile geçerliliğini koruyan kuramları olduğunu söylemezler. Neden İbni Sina'nın tıp, felsefe ve müzik konularında 10. yüzyılda yazdığı eserler 14. yüzyıldan itibaren büyük bir hayranlıkla (ve de kıskançlıkla) Latinceye çevrilirken ve günümüzde de tekrar tekrar basılıp

incelenmekte iken, asla tam olarak türkçeye çevrilmemiştir? Örnekleri çoğaltmak mümkün. Açık olan şey, Batı biliminin İslam kültür kaynaklarından doğduğu. Batı rönesansının hazırlıklarının yapıldığı 11-12. yüzyıllarda, İslam kültür ve bilimi çoktan yozlaşmaya başlamıştı.

O zaman şöyle denilebilir:

*Ortaçağ terimi itibaridir ve yereldir, yani insanlık tarihinin evrensel bir kategorisi olmayıp, çok belirgin bir coğrafyanın, Batı Avrupa'nın bir dönemini ifade etmektedir ve üstelik bu coğrafyanın her parçası için de aynı zamansal süreç ve yoğunlukta ortaya çıkmamıştır. Rönesans oluşumu sırasında, kendi dönemlerinin farklılığını vurgulamak isteyen hümanistlerin, benzemek istedikleri antikite ile kendi aralarına bir günah keçisi koymaları gerekmiştir. İşte, olumlu değerlerin yüklendiği antikite ile, daha üst düzeyden yeni olumlu değerleri (Rönesans dönemi) ayıran tarihsel süreye **medio evo**, ortaçağ adı verilmiş ve aşılma istenen tüm olumsuz değerler buraya mal edilmiştir. (JL Goff; **Ortaçağda Entellektüeller**'in çeviri önsözünden, M.A. Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları)*

Daha da ilginç olan, ortaçağ Avrupası'nda insanların son derece bilgi ve tartışma açlığı içinde olup bu yolda çoğu zaman ölümü bile göze almış olmalarıdır. Otoriteye karşı gelip din mahkemelerinde yargılanarak ağır cezalara çarptırılan kişi sayısının çokluğu karşısında insan dehşete kapılmaktadır. Ama bu durum, dönemin toplumunun korkusuzca tartışabildiğini, yani yaşadığını gösterir. Haçlı seferleri ile büyük bir kültür şoku yaşayan ve doğu karşısında derin bir aşağılık kompleksinin etkisine giren bu cahil ve yarı feodal toplum, düşmanını, yani, İslam kültürünü incelemeye ve taklit etmeye başlar. İşin komik tarafı, yozlaşmış kilise kurumu bile

Batı rönesansının

hazırlıklarının

yapıldığı

11-12. yüzyıllarda,

İslam kültür ve

bilimi çoktan

yozlaşmaya

başlamıştı.

hıristiyan teolojisinin saygınlığını yeniden kazanmak için İbni Rüşt (*Averroes*), İbni Sina (*Avicenna*) ve Farabi (*Alfarabius*) gibi İslam filozoflarına sırtını dayar. Abelard ve Bernard de Chartres bu işin bayraktarıdır ve ilk *entellektüeller* sayılırlar. O yüzden günümüz Barselona Üniversitesi'nin girişinde, İbni Rüşt'ün dev bir heykeli vardır. Üniversiteler, ancak kentler geliştikten sonra, yani XII. yüzyıldan itibaren önce Paris ve Montpelliere'de açılır. Bunlar tabii ki, dönemin İslam medreselerinin her bakımdan kötü birer taklididir. Ortaçağ batı üniversitesinin derdi ne meslek eğitimi vermek ne de araştırma yapmaktır. Bir aydın yaratmaktır denilebilir. Eğitimin kesin ve belli bir süresi de yoktur. Beş yıl ya da yirmi yıl sürebilir. Bugünkü üniversite törenlerinin kökeni olan bir sürü aşama, sınav, unvan, ehliyet vs. vardır. Üniversitede ders verme yetkisi oldukça zor bir onaylar zincirinden sonra elde edilebilir, *licentia ubique docendi*. Öğretim üyeleri sık sık kilise ile dalaşmayı göze almak zorundadır. Ne doğru dürüst kitapları, ne de kağıtları vardır. Herşeye rağmen, hırsıyla çalışmaya ve gelişmeye devam ederler. Bizimkiler ise, Gazali'nin ilkelerini kayıtsız şartsız benimseyip çoktan

derin bir *skolastizm* uykusuna yatmışlardır. Keşke bugün *skolastizm* illetinden kurtulduğumuzu söyleyebilsek. Ancak modern üniversitenin misyonu nedir? Meslek sahibi yapmak mı? Ortalıkta bir meslek "*etiketi*" taşıyan bir sürü "*müsvede*" dolaşmaktadır. Batı üniversitesinden mezun olanın tek farkı, en azından mesleği konusunda bilgi sahibi olması olabilir. Ancak onların da; meslekî alanı dışındaki farklı yaşamsal ya da kültürel konularda bilgi sahibi olup bu birikimleri ile görünürde ilgisiz zannedilen olaylardaki görünmez bağlantıları fark eden, illiyet bağlarını kuran "*entellektüeller*" olduklarını düşünmek saflık olur. Daha dün bu "*uygar*" Avrupa'da milyonlarca insan, gayet soğukkanlı bir biçimde kitlesel olarak imha edilmedi mi? Günümüz Avrupa'sı, Ortaçağ Avrupa'sından daha mı medeni? Zamanımızın "*globalleşmiş*", "*mesleğinde uzmanlaşmış*" tüketim toplumu; çağımızın antidepresan mahkumu, kendine ve çevresine "*yabancılaşmış*" bu nevrotik insan sürüsü, bize cevabı veriyor. Pirsig'in dediği gibi, modern üniversite, olmayan bir şeyi notlar ya da kitaplar ve sınıf geçmelerle oluyormuş gibi gösteren bir yanılsama olmasın ?

Pirsig'in
dediği gibi,
modern
üniversite,
olmayan bir şeyi
notlar ya da
kitaplar ve
sınıf geçmelerle
oluyormuş gibi
gösteren
bir yanılsama
olmasın?

"Kurbağa kendi bataklığında çıkmamışken, ben nasıl ona denizden söz edebilirim; kendi öğretisinin tutsağı ise eğer bilge, ona yaşamdan nasıl söz edebilirim?" *Chuang Tse.*